

4.2 Pojem politického systému a jeho funkce

Moderní koncepce politického systému je spjata se s celou plejádou politologů – mj. s D. Eastonem, J. S. Colemanem, G. Almondem, K. Deutschem, G. B. Powelem, H. Wiesemanem, kteří usilovali o vytvoření takového pojetí, které mělo postihnout nejen formální a neformální stránky politického systému a jeho dynamismus, ale zároveň být i základem jejich srovnávání.

Byť je pojem politického systému jedním ze základních pojmů politologie, obecně akceptovatelná definice neexistuje. Nicméně v zásadě se se setkáváme jednak s pojetím, které spíše akcentuje institucionální aspekty politického systému v podobě politických institucí, jednak s pojetím, které spíše akcentuje funkcionální aspekty spočívající v dosahování příslušných cílů (integrace společnosti). Popřípadě se objevuje i pojetí, které chápe politický systém jako společenský prostor se specifickým uspořádáním, v němž se strukturují odlišné politické roviny – volební, parlamentní, vládní, správní, korporativní a stupně – ústřední, regionální, místní.

Je proto možné i takové pojetí, které považuje za politický systém soubor institucí, vztahů, norem, postojů, hodnot a vzorců chování, jimiž se uskutečňuje politická moc. V rámci politického systému tak můžeme rozlišovat čtyři základní subsystémy:

- subsystém institucionální
- subsystém komunikační
- subsystém normativní
- subsystém politické kultury

Všechny uvedené subsystémy jsou ve vzájemných vazbách a závislostech, takže bez ohledu na relativní samostatnost se mohou společně podílet na realizaci funkcí politického systému jako celku. G. Almond za základní funkce, které rozděluje na vstupní a výstupní, považuje:

a) vstupní (politické)

- podpora akceptace politických institucí a politické kultury
- politické socializace a zapojování
- artikulace zájmů
- kumulace zájmů
- politické komunikace

b) výstupní

- tvorba pravidel (zákonodárna funkce)
- aplikace pravidel (výkonná a správní funkce)
- zajišťování pravidel (soudní funkce)

Jiná klasifikace funkcí politického systému považuje za jeho základní funkce:

- určování cílů a úkolů společnosti
- mobilizaci společenských zdrojů
- integraci společnosti
- dosahování celospolečenského konsensu (legitimity politické moci)

4.3 Institucionální subsystém

Institucionální subsystém politického systému je představován státem, politickými stranami a politickými hnutími a zájmovými organizacemi.¹

4.3.1 Evoluce politických stran

Podle významného západoevropského politologa J. Blondela jsou **politické strany** institucemi „par excellence“ v tom smyslu, že představují obecný rys soudobých politických systémů. Ve svém vývoji během 19. a 20. století prošly několika etapami, které korespondují s vývojem volebního práva a parlamentarismu.

¹Pokud jde o stát, viz: Filip J., Svatoň J., Zimek J., *Základy státovědy*, MU, Brno 1997, Holländer Pavel, *Základy všeobecné státovědy*, Věšhrad, Praha 1995.

Zárodky politických stran jsou spatřovány již v tzv. klubech vznikajících na parlamentní půdě a sdružující poslance stejné názorové orientace – toryové a whigové v anglickém parlamentu 17. a 18. století a jakobíni a girondisté v Národním shromáždění za Velké francouzské revoluce. Nicméně za předchůdkyně dnešních politických stran jsou považovány strany označované jako elitární, honorární, kádrové. Vzhledem k omezenému volebnímu právu byly reprezentovány parlamentními elitami orientovanými sice na konkrétní volební klientelu, ale ještě nevyžadovaly institucionalizovanou organizační strukturu.

Tento typ stran se dále transformoval v tzv. strany masové, které byly schopny reagovat na demokratizaci volebního práva (jeho zevšeobecnění), a tak si zajistit stabilní podporu velkých sociálních skupin. Toho dosáhly rozšířením členské základny, a tedy i počtu voličů (princip masového členství), vybudováním vertikální organizační struktury, zdůrazněním programového (ideologického) sepětí s těmito skupinami a akceptací klíčové role stranického aparátu. Masové politické strany začaly vznikat na přelomu 19. a 20. století, přičemž uvedená transformace byla zpočátku spjata se stranami sociálně demokratickými a komunistickými. Později se transformovaly i strany pravicové.

V polovině šedesátých let dospěl Otto Kirchheimer na základě analýzy systémů stran západní Evropy k závěru, že transformace stran dále pokračovala, a že jejím výsledkem je strana, kterou nazval „catch – all party“. Doslovně přeloženo „všeuchopující strana“, zpravidla se však mluví o straně pro všechny, straně všelidové či straně voličů.

Základním rysem strany tohoto typu je její orientace na co nejširší vrstvy voličů na základě deideologizace programu, v němž se akcentují konkrétní problémy. Příznačná pro ně je dále snížená role členství ve straně a široce koncipované územní struktury, na druhé straně pak růst významu stranických vůdců (personalizace) a specializovaných expertů (profesionalizace).

V sedmdesátých letech rozšířili vývojovou typologii politických stran politologové P. Mair a R. Katz o strany, které charakterizovali jako „strany kartelu“. Tyto strany pokračují ve vývojovém trendu osamostatňování se od konkrétní sociální skupiny a prezentace jejích zájmů, přičemž jejich novou oporu představuje stát, který je – za jejich bezpro-

střední účasti – financuje.

4.3.2 Funkce a pojem politické strany

Politické strany realizují širokou škálu funkcí, čímž potvrzují Blondelovu charakteristiku jejich významu. Do této škály jsou zpravidla řazeny funkce:

- artikulace a agregace politických zájmů
- formulování politických doktrín a programů
- aktivizace a integrace občanů
- tvorby politické elity
- účasti v boji o moc
- účasti na výkonu státní moci a její kontrole

Jiná klasifikace spatřuje základní funkci politické strany ve „zprostředkování“ mezi státem a společností (společenská funkce), dále uvádí funkci spočívající v bezprostřední účasti na výkonu moci (resp. v plnění role opozice) a funkci směřující k vytvoření organizační struktury schopné zabezpečit obě uvedené činnosti (organizační funkce).

Vyjdeme-li z nastíněné evoluce politických stran a z jejich funkcí, můžeme akceptovat pojem politické strany, k němuž dospěli Joseph La Palombara a Myron Weiner. Jejich definice politické strany zdůrazňuje čtyři základní aspekty:

- trvalost organizační struktury, jejíž existence není závislá jen na stávajících politických vůdcích,
- existence teritoriálních jednotek v rámci organizační struktury, která integruje v celostátním měřítku články místní, regionální a ústřední,
- vědomá vůle vůdců na místní i celostátní úrovni získat a vykonávat, nejen ovlivňovat, moc ať již sami nebo i s jinými,
- úsilí získávat lidovou podporu ve volbách nebo jiným způsobem.